

Byzantina Symmeikta

Vol 28 (2018)

BYZANTINA SYMMEIKTA 28

A Glass Numismatic Weight (Exagion) with a Depiction of St. Nicholas

Αναστάσιος ΣΙΝΑΚΟΣ

doi: [10.12681/byzsym.13940](https://doi.org/10.12681/byzsym.13940)

Copyright © 2018, ΣΙΝΑΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΣΙΝΑΚΟΣ Α. (2018). A Glass Numismatic Weight (Exagion) with a Depiction of St. Nicholas. *Byzantina Symmeikta*, 28, 229-237. <https://doi.org/10.12681/byzsym.13940>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΤΟΜΟΣ 28 VOLUME

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΙΝΑΚΟΣ

ΓΥΑΛΙΝΟ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΣΤΑΘΜΙΟ (ΕΞΑΓΙΟ)
ΜΕ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΑΘΗΝΑ • 2018 • ATHENS

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΙΝΑΚΟΣ

ΓΥΑΛΙΝΟ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΣΤΑΘΜΙΟ (ΕΞΑΓΙΟ)
ΜΕ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού φυλάσσεται ένα εξαιρετικά σπάνιο, λόγω της παράστασής του, –καιμοναδικό κατά πάσα πιθανότητα– γυάλινο νομισματικό σταθμίο*:

ΒΥμ 72/4. Γυάλινο νομισματικό σταθμίο (εξάγιο)

Προέλευση: Συλλογή Ζάκου (αγορά από ΥΠ.ΠΟ.)

Διάμετρος: 2,6 εκ.

Πάχος: 0,3-0,2 εκ.

Βάρος: 3,6 γρ.

Χρονολόγηση: τέλος 5ου-μέσα 7ου αι.

Έχει χρώμα γαλαξοπράσινο και είναι ημιδιαφανές. Στην κοίλη επιφάνεια απεικονίζεται μέσα σε κύκλο εμπίεστη παράσταση μετωπικής γενειοφόρας ανδρικής προτομής με φωτοστέφανο. Αριστερά και δεξιά της μορφής υπάρχει η εξής κάθετη επιγραφή: ☉ | ΝΙ | Κ, – Ο | Λ | Α, : ὁ ἄ(γιος) Νικόλα(ος). Πάνω από το φελόνιο φαίνεται στους ώμους του το ωμοφόριο, στο οποίο διακρίνεται αριστερά σταυρός σχηματικά αποδοσμένος. Με το αριστερό χέρι κρατά κλειστό βιβλίο, ίσως το Ευαγγέλιο, ενώ το δεξιό δεν είναι καλά ορατό.

Κατάσταση διατήρησης: Συγκολλημένο, με μικρές απώλειες υλικού στην περίμετρο (βλ. εικ. 1).

* Ευχαριστώ για την άδεια δημοσίευσης του σταθμίου τον συνάδελφο αρχαιολόγο δρα Αναστάσιο Αντωνάρα, και το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού για την άδεια δημοσίευσης της φωτογραφίας του αντικειμένου. Θερμές ευχαριστίες οφείλω επίσης στον δρα C. Entwistle, επιμελητή του Βρετανικού Μουσείου, όπως και στην αρχαιολόγο κ. Ι. Κολτσίδα-Μακρή για τις χρήσιμες υποδείξεις τους· επίσης στους ανώνυμους κριτές του άρθρου για τις καίριες παρατηρήσεις τους.

Τα γυάλινα σταθμιά ήταν, με ελάχιστες γνωστές ως τώρα εξαιρέσεις, νομισματικά, και μάλιστα χρησίμευαν για τον υπολογισμό του βάρους του σόλιδου και των υποδιαϊρέσεων του. Από ό,τι μάλιστα φαίνεται, τα χρησιμοποιούσαν ως βάρη μεμονωμένων χρυσών νομισμάτων, αφού για μεγαλύτερα χρηματικά ποσά χρησιμοποιούσαν ως μέτρο ποσότητα χρυσών νομισμάτων αντίστοιχη με την ονομαστική αξία των πρώτων¹.

Κατά το παρελθόν υπήρξε ανάμεσα στους ερευνητές, οι οποίοι ασχολήθηκαν με το θέμα, διχογνωμία αν και κατά πόσο τα γυάλινα σταθμιά –συνήθως με τη μορφή νομίσματος– χρησίμευαν ως βάρη νομισματικά. Και αυτό επειδή μεταξύ άλλων πολλές φορές το βάρος τους δεν αντιστοιχεί στο ακριβές βάρος των χρυσών νομισμάτων². Όμως μετά από στατιστική ανάλυση άνω των πεντακοσίων (500) γυάλινων σταθμίων, που έγινε πρόσφατα, διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των αντικειμένων χρησιμοποιούνταν για την εξακρίβωση του ακριβούς βάρους του σόλιδου (θεωρητικό βάρος 4,55 γρ.) και των υποδιαϊρέσεών του, ενώ μικρός μόνον αριθμός από τον συνολικό του δείγματος αφορούσε βάρη εμπορικά³.

1. S. BENDALL, *Byzantine Weights: An Introduction*, London 1996, 60. E. SCHILBACH, Maß und Gewicht in Byzanz, στο: *Byzanz. Das Licht aus dem Osten. Kult und Alltag im Byzantinischen Reich vom 4. bis 15. Jahrhundert*. Katalog der Ausstellung im Erzbischöflichen Diözesanmuseum Paderborn, έκδ. C. STIEGEMANN, Mainz 2001, 244-247: 245-247. Π. ΚΑΤΣΩΝΗ, Το εξάγιον και η στάθμιση του φόρου, στο: *Φιλοτιμία. Τιμητικός τόμος για την ομότιμη καθηγήτρια Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα*, έκδ. Θ. ΚΟΡΡΕΣ – Π. ΚΑΤΣΩΝΗ – Ι. ΛΕΟΝΤΙΑΔΗΣ – Α. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ, Θεσσαλονίκη 2011, 291-305: 301. Σύμφωνα με τη συγγραφέα η θεσμοθέτηση του βάρους του χρυσού νομίσματος ως βασικής μονάδας βάρους για τη στάθμιση του χρυσού, αλλά και η κοπή νομισματικών σταθμίων παραδίδεται, κατά την έκφρασή της, από νομοθετική ρύθμιση του Μ. Κωνσταντίνου, η οποία χρονολογείται στο 325. Υπήρχαν όμως και εξαιρέσεις στη χρήση των γυάλινων νομισματικών σταθμίων. Βλ. ενδεικτικά τη μελέτη: E. SCHILBACH, Glasgewichte für Follis-Prägungen aus der Zeit des Kaisers Justinus II, *BZ* 98/2 (2005), 495-501, στην οποία παρουσιάζονται γυάλινα νομισματικά βάρη κατασκευασμένα για τον έλεγχο χάλκινων νομισμάτων.

2. J. FORIEN de ROCHESNARD, *Album des poids antiques*, v. 3, Paris 1978, 66-72. C. ENTWISTLE, Late Roman and Byzantine Weights and Weighing Equipment, στο: *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*, έκδ. E. JEFFREYS – J. HALDON – R. CORMACK, New York 2008, 38-46: 44.

3. C. ENTWISTLE, Byzantine Weights, στο: *The Economic History of Byzantium From the Seventh through the Fifteenth Century*, v. 2, ed. by Angeliki E. LAIOU, Washington D.C., 2002, 611-614 [=Βυζαντινά σταθμιά, στο: *Οικονομική Ιστορία του Βυζαντίου. Από τὸν*

Οι ερευνητές διακρίνουν επτά (7) κύριες κατηγορίες γυάλινων σταθμίων⁴. Κάποια από αυτά φέρουν προτομές αξιωματούχων και επιγραφές, η πλειονότητα όμως φέρει μόνο μονογραφήματα – συμπαγή ή σταυρόσχημα – κυρίως επάρχων. Τα πολλά εκατοντάδες μονογραφήματα, που έχουν εντοπιστεί, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ανήκουν όχι μόνο σε επάρχους της Κωνσταντινούπολης, αλλά και σε επάρχους άλλων πόλεων του Κράτους, όπως η Αλεξάνδρεια και η Αντιόχεια, εφόσον δεν έχουν διασωθεί πλήρεις κατάλογοι με τα ονόματα τέτοιου είδους αξιωματούχων⁵.

Δεν έχουν όμως φτάσει ως τις μέρες μας – πολύ πιθανόν, επειδή από τα έως σήμερα γνωστά δεν υπήρξαν ποτέ, γυάλινα νομισματικά σταθμιά με παραστάσεις αγίων⁶.

Πώς εξηγείται τότε η παράσταση προτομής του αγίου Νικολάου στο συγκεκριμένο γυάλινο σταθμίο;

7ο έως τὸν 15ο αἰῶνα, τ. Β', ἐκδ. Α. ΛΑΪΟΥ, ἐλλ. ἐκδ. ἀναθεωρημένη καὶ συμπληρωμένη, Ἀθήνα 2006, 341-348]: 611, 614 (341, 347). Στὴ σελίδα 611 (341) ὁ ENTWISTLE ἐπισημαίνει ὅτι τὸ βάρος τοῦ σόλιδου παρουσίαζε διακυμάνσεις, ἐνῶ συγχρόνως φαίνεται ἀπίθανο τὸ διοικητικὸ σύστημα τῆς αυτοκρατορίας νὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπιβάλλει ἓνα ἐνιαίῳ σταθμητικὸ σύστημα. Βλ. καὶ SCHILBACH, *Glasgewichte*, 495. Στὴ σελίδα αὐτὴ ὁ SCHILBACH ὁμολογεῖ, ἀφοῦ ἔχει ἀναφέρει κάποια προβλήματα τῆς ἐρευνας, ὅτι ὑπάρχει γενικὴ ἀποδοχὴ πὼς τὰ γυάλινα νομισματικὰ σταθμιά χρησίμευαν γιὰ τὴν ἐξακριβωσὴ τοῦ βάρους τοῦ σόλιδου καὶ τῶν υποδιαίρέσεών του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλλιποβαρῶν σολίδων. Βλ. καὶ ENTWISTLE, *Late Roman and Byzantine Weights*, 39-40.

4. ENTWISTLE, *Late Roman and Byzantine Weights*, 44.

5. D. FEISSEL, *Le préfet de Constantinople, les poids-étalons et l'estampillage de l'argenterie au VIe et au VIIe siècle*, *Revue Numismatique* 28 (1986), 119-142. BENDALL, *Byzantine Weights*, 60. Εἶναι σημαντικό νὰ τονιστεῖ –ὡπως σημειώνει καὶ ὁ BENDALL στὴν ἀνωτέρω σελίδα τοῦ πονήματός του– ὅτι, εφόσον πολλὰ ονόματα επάρχων δὲν ἔχουν διασωθεῖ, εἶναι σχεδόν ἀδύνατο νὰ ἀποδοθοῦν ὅλα τὰ σταθμιά σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα. Βλ. καὶ ENTWISTLE, *Byzantine Weights*, 612 [=Βυζαντινὰ σταθμιά, 342-343]. Ὁ συγγραφέας σὲ αὐτὲς τὶς σελίδες σημειώνει ὅτι: «Χωρὶς ἀμφιβολία, κατὰ τὸν 6ο καὶ τὸν 7ο αἰῶνα ὁ λειτουργὸς αὐτὸς (ἐν. ὁ ἐπάρχος τῆς Κωνσταντινούπολης) ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν γυάλινων σταθμίων, ἐνῶ τὸν 9ο αἰῶνα πλέον, σύμφωνα μὲ τὸ Ἐπαρχικὸν βιβλίον, τὸν βρῖσκουμε νὰ ἀσκεῖ στὴν πρωτεύουσα τὸν ἀποκλειστικὸ ἔλεγχον σὲ κάθε μέτρο βάρους ἢ μέτρησης». Βλ. καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Late Roman and Byzantine Weights*, 44-45.

6. Υπάρχουν μόνον γυάλινα νομισματικὰ σταθμιά με παράσταση προτομῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βλ. ENTWISTLE, *Byzantine Weights*, 614 [=Βυζαντινὰ σταθμιά, 347-348].

Πριν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ανωτέρω ερώτημα, είναι χρήσιμο να λεχθούν κάποια πράγματα για τη λατρεία του εν λόγω αγίου στο Βυζάντιο και για την ιστορική εξέλιξη των παραστάσεων του στην τέχνη. Είναι γνωστό ότι η λατρεία του αγίου Νικολάου είχε διαδοθεί στο Βυζάντιο από την προεικονομαχική ήδη εποχή. Αν και η Ν. Ševčenko, η οποία έχει ασχοληθεί μεταξύ άλλων με τη διαχρονική εξέλιξη της παράστασης του αγίου στη βυζαντινή τέχνη, υποστηρίζει ότι η μορφή του αγίου Νικολάου δεν ήταν ευρέως γνωστή έξω από τα όρια της επαρχίας της Λυκίας, οι γραπτές πηγές μάς πληροφορούν ότι κατά τους 6ο-8ο αι. ναοί του υπήρχαν εκτός από τα Μύρα και στην Κωνσταντινούπολη. Επίσης είναι γνωστό στους ερευνητές ότι εκτός από τον άγιο Νικόλαο, αρχιεπίσκοπο Μύρων (περ. 270-περ. 330) κατά τον 6ο αι. γεννήθηκε και έζησε επίσης στη Λυκία ένας συνονόματός του, γνωστός ως Νικόλαος ο Σιωνίτης, επίσκοπος της πόλης Πινάρων, ο οποίος και αυτός ανακηρύχθηκε άγιος της Εκκλησίας. Χωρίς να είναι με ακρίβεια γνωστό το χρονικό σημείο, κατά το οποίο άρχισε η διαδικασία, πάντως κατά τους αιώνες που ακολούθησαν τον θάνατο του δεύτερου Νικολάου έγινε συγχώνευση των δύο μορφών με αλληλεπιδράσεις στη γραπτή παράδοση, στην οποία εξιστορούνται οι βίοι και τα θαύματά τους. Η προσήλωση στην Ορθοδοξία και η θαυματουργική δράση του αγίου κατά τους 7ο-8ο αι., οπότε το Βυζάντιο είχε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα στα σύνορα, αλλά και στο εσωτερικό, ήταν ένας από τους λόγους για τη διάδοση της λατρείας του. Βέβαια όλα τα θαύματα αποδόθηκαν στη διάρκεια του χρόνου στη συνενωμένη προσωπικότητα των δύο αγίων⁷. Ενώ λοιπόν η λατρεία του αγίου Νικολάου –στην πραγματικότητα ο συνδυασμός των δύο προαναφερόμενων αγίων– είχε αρχίσει να διαδίδεται στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία από την

7. N. P. ŠEVČENKO, *The Life of Saint Nicholas in Byzantine Art*, Torino 1983, 18-20, 22. X. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΣΙΟΥΜΗ – Σ. ΤΑΜΠΑΚΗ, Ο άγιος Νικόλαος. Η απεικόνισή του στις τοιχογραφίες της Καστοριάς, στο: *ΔΩΡΟΝ (Τμητικός Τόμος στον καθηγητή Νίκο Νικονάνο)*, Θεσσαλονίκη 2006, 101-115: 101. R. JANIN, Les églises byzantines Saint-Nicolas à Constantinople, *EO* 31 (1932), 403-418, όπου υπάρχουν πληροφορίες για τους ναούς του αγίου Νικολάου στην Κωνσταντινούπολη. Σημαντική επίσης είναι η πληροφορία ότι παρεκκλήσι του αγίου βρισκόταν μέσα στους χώρους της Αγίας Σοφίας, βλ. R. JANIN, *La Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantine. Le siège de Constantinople et le Patriarcat Oecoumenique*, v. III, *Les églises et les monastères*, Paris 1969, 368.

πρωτοβυζαντινή εποχή, από την προεικονομαχική περίοδο έχουν σωθεί ελάχιστες παραστάσεις του, που χρονολογούνται μεταξύ 8ου και 9ου αι., αφού επιπλέον η μορφή του γίνεται πολύ δημοφιλής στην τέχνη μετά την Εικονομαχία. Αυτές οι πρώτες παραστάσεις του αγίου διέφεραν μεταξύ τους, επειδή το πορτρέτο του δεν είχε ακόμη αποκτήσει τα γνωστά χαρακτηριστικά, με τα οποία μάς είναι γνωστός ο άγιος Νικόλαος από τον 11ο κυρίως αι. κ.ε.⁸

Αρχαιότερες όμως από τις προαναφερόμενες παραστάσεις υπάρχουν σε τρία δημοσιευμένα μολυβδόβουλλα⁹. Τα δύο από αυτά –το ένα φέρει στην εμπρόσθια όψη προτομή του αγίου και στην άλλη συμπαγές μονογράφημα, που αναλύεται ως ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΠΑΡΧΟΥ¹⁰ και το δεύτερο προτομή του αγίου και σταυρόσχημο μονογράφημα, που αναλύεται ως ΠΕΤΡΟΥ¹¹– χρονολογούνται στον 7ο αι. Το τρίτο, που χρονολογείται στο μεταίχμιο 7ου-8ου αι., είναι του μητροπολίτη Κομιτά και φέρει ολόσωμη παράσταση του αγίου Νικολάου¹². Το μονογράφημα του πρώτου μολυβδόβουλλου, το οποίο ανήκε σε κάποιον έπαρχο, ονομαζόμενο «Νικόλαος», σε συνδυασμό με την ύπαρξη προτομής του αγίου Νικολάου στην άλλη όψη δηλώνει ότι ο συγκεκριμένος έπαρχος θεωρούσε προστάτη του τον ομώνυμο άγιο. Επιπλέον ερευνητές σημειώνουν ότι η απεικόνιση της μορφής του αγίου Νικολάου σε σφραγίδες ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής πρακτική ανάμεσα στους πολιτικούς αξιωματούχους του Κράτους, και μάλιστα σε αυτούς, οι οποίοι έδρευαν στην Κωνσταντινούπολη, και ότι η Πόλη υπήρξε στη μέση βυζαντινή εποχή το πιο σημαντικό κέντρο λατρείας του αγίου μαζί με τα Μύρα. Αντίθετα οι αυτοκράτορες και

8. ŠEVČENKO, *Saint Nicholas*, 19-20. E. G. CLARE, *St. Nicholas. His Legend and Iconography*, Florence 1985, 28.

9. Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την A. F. BACHMANN, *Der heilige Nikolaus der Wundertäter und seine Darstellung in der Ikonenmalerei*, στο: *Nikolaus. Ein Heiliger für alle Fälle. Leben-Legenden-Ikonen*, έκδ. E. HAUSTEIN-BARTSCH, Recklinghausen 2013, 17-42: 25-26 ένα εγχάρακτο σχέδιο σε ναό στο νησί Gemiler κοντά στα Μύρα της Μ. Ασίας παριστάνει πιθανόν τον άγιο Νικόλαο και χρονολογείται στους 6ο-7ο αι.

10. G. ZACOS – A. VEGLERY, *Byzantine Lead Seals*, v. 1/2, Basel 1972, no. 1258 (7th c.).

11. ZACOS – VEGLERY, *Byzantine Lead Seals*, v. 1/2, no. 1258 A (7th c.).

12. V. LAURENT, *Le corpus des sceaux de l'Empire byzantin*, v. 5/1, Paris 1965, no. 929 (7th-8th c.).

οι στρατιωτικοί συνήθως δεν επέλεγαν την απεικόνιση της μορφής του αγίου στις σφραγίδες τους¹³.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το γυάλινο νομισματικό σταθμίο, που ανήκει στη Συλλογή του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, χρονολογείται στο τέλος 5ου-μέσα 7ου αι. και πιθανότατα συνδέεται με τον έπαρχο, ο οποίος εξέδωσε το ανωτέρω μολυβδόβουλλο ή με κάποιον συνονόματό του αξιωματούχο, ο οποίος έζησε κατά την πρωτοβυζαντινή εποχή¹⁴.

Βέβαια ακριβώς λόγω της μοναδικότητας του αντικειμένου είναι σημαντικό να τονιστεί ότι μόνο μία μελλοντική φυσικοχημική εξέταση της σύστασης του υλικού του και μία σύγκριση με τη σύσταση των υπόλοιπων εξαγίων θα διαφωτίσει πλήρως το ζήτημα της χρονολόγησής

13. E. STEPANOVA, The image of St. Nicholas on Byzantine seals, στο: *SBS* 9, έκδ. J.-C. CHEYNET – C. SODE, München-Leipzig 2006, 185-195: 191-194. Βλ. και J.-C. CHEYNET – B. CASEAU, Sealing Practices in the Byzantine Administration, στο: *Orientalia Lovaniensia Analecta* 219, έκδ. I. REGULSKI – K. DUISTERMAAT – P. VERKINDEREN, Leuven-Paris-Walpole, MA 2012, 133-148: Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η Παναγία και ο άγιος Νικόλαος ήταν οι πιο δημοφιλείς άγιοι –θεωρούνταν οι πιο σημαντικοί μεσολαβητές μεταξύ πιστών και Θεού– για παράσταση σε σφραγίδες, και επιπλέον ότι ο άγιος Νικόλαος υπήρξε πολύ δημοφιλής στους κρατικούς αξιωματούχους της Πόλης και ότι τον είχαν συχνά στις σφραγίδες τους. Επίσης είναι σημαντικό και δείχνει την ιδιαίτερη τιμή, που απολάμβανε ο άγιος στην Κωνσταντινούπολη, ότι η μνήμη του εορταζόταν στον ναό της Αγίας Σοφίας. Βλ. σχετικά *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, έκδ. H. DELEHAYE, Bruxelles 1902, 284⁸. Βλ. και J. COTSONIS, Onomastics, gender, office and images on Byzantine lead seals: a means of investigating personal piety, *BMGS* 32/1 (2008), 1-37: 5-7. Από τον πίνακα, που ο συγγραφέας δημοσιεύει στη σ. 7, προκύπτει ότι οι κάτοχοι σφραγίδων δεν προτιμούσαν πάντοτε, μεταξύ 6ου-12ου αι., να απεικονίζουν τους ομώνυμους τους αγίους στις σφραγίδες. Εξαίρεση σε αυτό αποτελεί ο άγιος Νικόλαος, ο οποίος σε ένα σύνολο 239 σφραγίδων που μελετήθηκαν και είχαν κάτοχο με το όνομα «Νικόλαος» εμφανίζεται στις 128, δηλαδή ποσοστό 53,6%. Τον άγιο Νικόλαο ξεπερνούν στον πίνακα μόνον ο άγιος Δημήτριος με ποσοστό 70,8% και η Θεοτόκος με ποσοστό 89,7%, ενώ 29 ομώνυμοι με τους κατόχους των σφραγίδων άγιοι έχουν ποσοστά κάτω από 30% και μόνον τριών (3) τα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 30%-38%.

14. Είναι γνωστό εξάλλου στην έρευνα ότι τα γυάλινα νομισματικά σταθμία συνήθως χρονολογούνται μεταξύ του τέλους του 5ου και των μέσων του 7ου μ.Χ. αι. και επιπλέον ότι, εφόσον πολλά ονόματα επάρχων δεν έχουν διασωθεί, είναι σχεδόν αδύνατο να αποδοθούν όλα τα σταθμία σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Για τα ανωτέρω βλ. BENDALL, *Byzantine Weights*, 9 και 60 και ENTWISTLE, *Late Roman and Byzantine Weights*, 38, 44.

του. Αν τυχόν αποδειχθεί μέσω αυτής της μεθόδου ότι δεν ανήκει στην πρωτοβυζαντινή εποχή, τότε είναι πιθανό να πρόκειται για κάποιο αναμνηστικό που προέρχεται από κάποιο προσκύνημα του αγίου Νικολάου.

Το εν λόγω αντικείμενο φέρει επίσης –μαζί με τα ανωτέρω μολυβδόβουλλα– μία από τις αρχαιότερες γνωστές παραστάσεις του αγίου Νικολάου και αποτελεί, όπως ήδη επισημάνθηκε¹⁵, ένα μοναδικό γυάλινο νομισματικό σταθμίο με την παράσταση του συγκεκριμένου αγίου. Μάλιστα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στην παράσταση της μορφής του αγίου αναγνωρίζονται κάποια πολύ συχνά εμφανιζόμενα μετέπειτα χαρακτηριστικά, όπως το κοντό γένι. Τα χαρακτηριστικά αυτά, τα οποία φαίνονται σαφώς και στο μολυβδόβουλλο με το μονογράφημα ΠΕΤΡΟΥ και την προτομή του αγίου Νικολάου, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο συγκεκριμένος εικονογραφικός τύπος, ο οποίος διαμορφώνεται πλήρως τον 11ο αι.¹⁶, είχε αρχίσει ήδη να σχηματίζεται κατά τον 7ο αι. Είναι μάλιστα πολύ πιθανό ότι ήδη από εκείνη την εποχή υπήρχαν εικόνες του αγίου Νικολάου¹⁷, εφόσον, όπως ήδη αναφέρθηκε¹⁸, μαρτυρείται η ύπαρξη ναών του στα Μύρα και αλλού, των οποίων οι παραστάσεις αλληλεπιδρούσαν με αυτές άλλων αντικειμένων¹⁹.

ΔΡ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΣΙΝΑΚΟΣ

Αρχαιολόγος

του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

15. Βλ. πιο πάνω σελ. 229.

16. Βλ. πιο πάνω σελ. 233.

17. Μία εικόνα από τη μονή της αγίας Αικατερίνης του Σινά με παράσταση του αγίου μαζί με τους αγίους Πέτρο, Παύλο και Ιωάννη τον Χρυσόστομο χρονολογείται από τον K. WEITZMANN, *The Monastery of Saint Catherine at Mount Sinai. The Icons*, v. 1: *From the Sixth to the Tenth Century*, Princeton 1976, 58-59, στους 7ο-8ο αι., όμως η ŠEVČENKO, *Saint Nicholas*, 19-20 την τοποθετεί στον 9ο αι.

18. Βλ. πιο πάνω σελ. 232, σημ. 7 και σελ. 233.

19. STEPANOVA, *The image of St. Nicholas*, 186.

Εικ. 1. Το εξάγιο

© Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

A GLASS NUMISMATIC WEIGHT (EXAGION)
WITH A DEPICTION OF ST. NICHOLAS

In the Museum of Byzantine Culture a glass numismatic weight (*exagion*) is kept. A bust of a bearded male figure, with a halo around his head, is depicted on the object. The bust is accompanied by an inscription on its both sides, which goes as follows: Θ | ΝΙ | Κ, - Ο | Λ | Α, : ὁ ἄ(γιοϛ) Νικόλα(οϛ). The saint is wearing the omophorion above phelonion, while he holds a book, probably the Gospel, with his left hand.

Due to the depiction it carries, this *exagion* is unique. Research on this kind of objects is not aware of *exagia* with representations of saints. There are only *exagia* which carry the depiction of the bust of Christ.

This weight can be dated to the end of 5th – mid-7th c. and it carries one of the oldest depictions of saint Nicholas. It is most probably connected to the eparch Nicolaos, who issued a lead seal with the depiction of saint Nicholas, published by Zacos-Veglery and dated to the 7th c., or to another eparch, with the same name.

Of course, it is important to emphasize that only a future physicochemical examination of the composition of its material and a comparison with the composition of other weights will fully enlighten the question of its dating. If it is proved by this method that it does not belong to the first Byzantine era, then it is possible that this is a commemorative object from a pilgrimage of saint Nicholas.

